

Gustav Schmoller
om
Schäffle, Henry George, Th. Hertzka m. Fl.

G. Schmoller: Zur Litteraturgeschichte der Staats- und Socialwissenschaften. Leipzig, Duncker & Humblot. 1888. (304 S.)

Kaster man et Blik paa denne Bogs Kapiteloverskrifter, bliver man strax noget skuffet: man tror i Hovedsagen kun at have at gøre med endel Boganmeldelser samlede sammen fra det femogtyveaarige Tidsrum 1863—88, og man faar let et Indtryk af, at Bogen egentlig ikke ganske indeholder, hvad dens Titel synes at love. Naar man har læst Bogen, maa man dog indrømme, at den nok tør bære den Titel, dens Forfatter har givet den, og man vil i alt Fald erkende, at Forf. har gjort Læseverdenen en Tjeneste ved at genudgive de tidligere offentliggjorte Anmeldelser og ved, i Forening med nogle ikke tidligere offentliggjorte Arbejder, at samle dem sammen i en Bog. De tidligere offentliggjorte Anmeldelser og literærhistoriske Arbejder var jo spredte paa forskellige Steder, hvor de let — skønt de havde mere end øjeblikkelig Interesse — kunde forsvinde med saa meget andet, og tildels foreligger de desuden her i en omarbejdet Skikkelse.

Bogen blev overrakt W. Roscher i Anledning af hans 50aarige Doktorjubilæum i 1888, og aabnes med en liden Dedikationsskrivelse, — der unægtelig er holdt i en noget højtravende Tone.

Gustav Schmoller
om
Schäffle, Henry George, Th. Hertzka m. Fl.

G. Schmoller: Zur Litteraturgeschichte der Staats- und Socialwissenschaften. Leipzig, Duncker & Humblot. 1888. (304 S.)

Kaster man et Blik paa denne Bogs Kapiteloverskrifter, bliver man strax noget skuffet: man tror i Hovedsagen kun at have at gøre med endel Boganmeldelser samlede sammen fra det femogtyveaarige Tidsrum 1863—88, og man faar let et Indtryk af, at Bogen egenlig ikke ganske indeholder, hvad dens Titel synes at love. Naar man har læst Bogen, maa man dog indrømme, at den nok tør bære den Titel, dens Forfatter har givet den, og man vil i alt Fald erkende, at Forf. har gjort Læseverdenen en Tjeneste ved at genudgive de tidligere offentliggjorte Anmeldelser og ved, i Forening med nogle ikke tidligere offentliggjorte Arbejder, at samle dem sammen i en Bog. De tidligere offentliggjorte Anmeldelser og literærhistoriske Arbejder var jo spredte paa forskellige Steder, hvor de let — skønt de havde mere end øjeblikkelig Interesse — kunde forsvinde med saa meget andet, og tildels foreligger de desuden her i en omarbejdet Skikkelse.

Bogen blev overrakt W. Roscher i Anledning af hans 50aarige Doktorjubilæum i 1888, og aabnes med en liden Dedikationsskrivelse, — der unægtelig er holdt i en noget højtravende Tone.

»Fra 1838 til 1888! Hvilken uhyre Udvikling har dette Tidsrum ikke bragt os Tyskere for vort Statsliv og vort økonomiske Liv, og for Videnskaben om begge!« Saaledes lyder Dedikationens første Ord. Og videre hedder det: »I det højeste i Luthers Dage eller maaske i de sachsiske og staufiske Kejseres var det »ein solcher Stolz« at være en Tysker som i det halve Aarhundrede fra 1838 til 1888; ingensinde tidligere havde den tyske Videnskab vundet sig en saadan Anseelse som i vore Dage. Og blandt de Discipliner, som netop i Tyskland tog et særligt Opsving, tør man med Ære nævne Videnskaberne om Staten og det økonomiske Liv. Da De [Roscher] begyndte, var Goethe, Hegel og Niebuhr netop døde. Ranke og Savigny, den tyske Filologi og de tyske Naturvidenskaber havde dengang begyndt deres Sejrsløb. Den tyske Nationaløkonomi forsøgte med Fr. List at stryge den engelske Theoris Baand af sig. Nu staar vore Teknikere og Naturforskere, vore Historikere og Filologer, vore Nationaløkonomer og Socialpolitikere næsten ligesaa meget i Spidsen for Verdens videnskabelige Bevægelse, som vore Statsmænd og Generaler ubestridt anerkendes som de første. Den Slægt af Mænd, som har ført os op til denne Højde, vil altid blive prist som en af de mest aands- og viljestærke, som den tyske Jord har født. Endnu baaret af den højtflyvende Idealisme fra vore store Filosofers og Digteres Tidsalder, gik den rask ad alle Livets og Videnskabens Veje over til mandig, realistisk Handling . . . Hvad angaar Nationaløkonomien, der staar i Stats- og Socialvidenskabernes Midtpunkt, knytter Fremskridtet sig hovedsagelig til Deres Navn . . .«

For at fejre Roscher ved hans Jubilæum overrækker Forf. ham da denne Bog. Han har her gjort selve Roscher til Genstand for en kort Karakteristik, har givet denne Karakteristik Midtpladsen og har grupperet de øvrige Afhandlinger om den. Disse øvrige omhandler Schillers etiske og kulturhistoriske Standpunkt, J. G. Fichte, betragtet fra Ethikens og Nationaløkonomiens Standpunkt, List, Carey, L. v. Stein, Befolknings- og Moral-

statistiken, Skrifter af Knies, Schäffle, Funck-Brentano, H. George og Hertzka samt Mengers og Diltheys Skrifter om Socialvidenskabernes Methodologi. Disse Afhandlingers Omfang er meget forskelligt: List, Carey og Knies maa saaledes nøje sig med fire à sex, Fichte faar hele halvfjerdsindstyve, og de andre en ti, tyve indtil tredive Sider.

Exempelvis udvælger vi et Par af Afhandlingerne til en lidt nøjere Betragtning.

Midt imellem de Lærde, der udelukkende helliger Tankearbejdet et stille Liv, som Montesquieu, Adam Smith og Roscher, og de Brochureforfattere og Agitatorer, der udelukkende vil fremme store praktiske Reformer ved literær Virksomhed, som de fleste Fysiokrater og Socialister, staar — bemærker Schmoller — disse Embedsmænd og Statsmænd, der, som Turgot, Necker, J. G. Hoffmann, Nebenius, sammenfatter et erfaringsrigt Livs modne Frugter i theoretisk Form. Hvad de byder os, hører til det Modneste, der siges om økonomiske og sociale Sager, fordi kun Hoveder af en aldeles fremragende Betydning har den fornødne Spændkraft til at samle en saadan theoretisk Høst under en praktisk Løbebane, der jo plejer at udtømme sig i Enkeltheder; endvidere fordi den overordentlige Vanskelighed ved al statsvidenskabelig Theori — at hæve sig udover de uendeligt brogede daglige Begivenheders Empiri op til det Almene og Typiske, og dog ikke at bryde med det praktiske Liv — oftest bedre overvindes af dem end af rene Theoretikere: ogsaa midt i deres abstrakte Spekulationer føler de dog, om de fremdeles har fast Grund under Fødderne; — Theoretikerne og endnu mere Agitatorerne taber kun altfor let Fodfæstet.

Under ingen af disse tre Kategorier lader Schäffle sig fuldt ud anbringe. Han er for det første ren Theoretiker, men han er dernæst ogsaa praktisk Politiker og Agitator, — og ogsaa en Statsmands-Aare har han i sig. Hans ejendommelige Livsførelse har ført dette med sig. Som

Søn af en württembergsk Lærer kastede han sig først over Theologien og Filosofien. Saa rev Aaret 1848's Storme ham med sig, og han ilede til Baden til de revolutionære Demokraters Lejr. I Halvtredserne var han Medredaktor af »Der Schwäbische Merkur«, og i denne Tid sejlede han helt ind i den »stortyske«, preusserfjendtlige, sydtyske Politiks Farvande. Samtidigt skrev han fortræffelige nationaløkonomiske Afhandlinger i »Deutsche Vierteljahrschrift«, og opnaaede derved 1861 Professoratet i Nationaløkonomi ved Universitetet i Tübingen. I Aarene 1862—65 var han Rigsdagsmand og bekæmpede — i Overensstemmelse med østrigsk Politik — med Lidenskab den fransk-tyske Handelstraktat. I 1868 var han i Toldparlamentet Ordfører for Hadet til Preussen; saa blev han Professor i Wien, og der naaede han frem til Ministerværdigheden: han indtraadte i 1870 i Ministeriet Hohenwart, i det konservativt-federale, antityske Kabinet, hvis Principer harmonerede med hans anti-centralistiske, stortyske Overbevisninger. Nogen politisk Virksomhed kom han dog ikke til at udfolde her; den høje Stilling beholdt han kun en kort Tid, og efter Ministeriets Fald trak han sig som beskednen Privatlærd tilbage til sit Hjem, Stuttgart. Her udfoldede han nu en overordenlig omfangsrig literær Virksomhed; han begyndte ogsaa at nærme sig den tyske Rigskansler paa det praktiske socialpolitiske Omraade.

Vel havde Schäffle under Lassalles Agitationer haft Blikket aabent for, at Statens særlige Opgave ikke er udtømt med Ejendommens Beskyttelse, at tværtimod den for vidt gaaende Adskillelse af de sociale Klasser kan avle Farer, som kan opfordre Staten til at skride ind; — men i sin »Theorie der ausschliessenden Absatzverhältnisse« (1867) havde han dog søgt at retfærdiggøre de store Driftsherregvinster som retmæssige Præmier for Talentet. Og i sin »Kapitalismus und Socialismus« (1870) er han langt mere Kritiker end Beundrer af de socialistiske Drømmerier og Angreb. Han søger at hjælpe den glemte og moderate Marlo til sin Ret i Modsætning til Lassalle og Marx. Og

naar han ved Siden deraf ensidigt karakteriserer vor nuværende økonomiske Organisation som »Kapitalisme«, som Kapitalens Herredømme, saa ser han i dette Herredømme dog udelukkende en Sejr for den økonomiske Hensigtsmæssighed. Kapitalismen har efter hans Mening for første Gang gjort det økonomiske Livs Ordning afhængig af rent økonomiske Motiver. Han fremhæver en Række Fordele ved Kapitalismen: det økonomiske Livs Befrielse for mange forældede retslige Hindringer, en glimrende Udvikling af Tekniken, Arbejdsdelingen, Opdragelsen til personlig Frihed og Selvansvarlighed osv. Rigtignok har den ogsaa alvorlige Skyggesider: Formueuligheden, en doven Rentierklasse og en besiddelsesløs Arbejderstand; — men ved en streng Fabriklovgivning, et energisk Sundhedspoliti, Forsikrings- tvang og Associationsvæsen m. m. formentlig Mislighederne at kunne bekæmpes. Desforuden forlanger Schäffle rigtignok tre umulige Ting: de indirekte Skatters, Statslaanenes og de staaende Hæres Afskaffelse; — det var Indrømmelser til hans daværende stortysk-demokratiske, føderale Anskuelse. Men egentlig socialistisk Farve har Bogen slet ikke.

I den meget læste Afhandling »die Quintessenz des Socialismus« behandler Schäffle Spørgsmaalet om den kollektivistiske Organisations Mulighed; han optræder meget skaansomt ligeoverfor Socialisterne, fjerner alle Overdrivelser, nægter ikke Muligheden af en saadan Organisations Gennemførelse, men betoner de psykologiske Hindringer for enhver socialistisk Produktion og de overordenlige Vanskeligheder for en rigtig Fordeling af Produkterne i den fremtidige Socialstat. I ethvert Fald staar Afhandlingen Socialismen nærmere end Bogen af 1870. Man faar det Indtryk, at den nuværende økonomiske Produktions System, som dog er et Resultat af et mindst 5000 Aar gammelt vestasiatisk-evropæisk Kulturarbejde, paa den ene Side, og de socialistiske Drømme, paa den anden Side, i Afhandlingen stilles ligeoverfor hinanden som to lige meget gældende Systemer; man tror, at læse mellem Linjerne,

at Schäfte anser det for sandsynligt, at en skøn, omend fjern Dag vilde Springet fra den nuværende Produktionsmaade over i Socialstaten kunne lykkes.

Endnu et Skridt videre gaar Schäfte i tredje Bind af Værket »Bau und Leben des socialen Körpers«. Han er bleven Pessimist, mistvivler om det sociale Kongedømmes Hersken i den liberale Stat, hvor Kapitalisterne raader, og venter, at Kapitalismen vil slaa over i en højere socialistisk Samfundsordning. I den skal der findes en offentlig-retlig Ordning af Produktionen, men ingen økonomisk Statsdespotisme; de Produktionen ledende Myndigheder skal være føderale, fra Staten adskilte, Fagorganisationer. Den større Dygtighed skal her lønnes med Præmier; Metalpenge skal afskaffes; alle Betalinger skal ske i Arbejdspengebeviser, Anvisninger paa en Del af den samlede Produktion (Rødbertus). Af utopiske Forslag var her nok, og i Virkeligheden maatte Schäfte nu siges at være gaat over i Socialisternes Lejr, om han end holdt sig fjern fra al socialistisk Agitation, fra al Forbindelse med Socialdemokraterne.

Efter Offenliggørelsen af et Par mindre Afhandlinger, »Der korporative Hilfskassenzwang« (1882) og »Die Inkorporation des Grundkredits« (1883), der var Aflæggere af de theoretiske Grundtanker i det ovennævnte store Værks tredje Bind, fandt Schäfte det faa Aar senere hensigtsmæssigt ved et lille Skrift »Die Aussichtslosigkeit der Socialdemokratie« (1885), at bevise, at han ikke var bleven Socialdemokrat, hvad mange jo ansaa ham for at være. Dette Skrift er holdt i en helt anden Tone end Værkerne fra Halvfjerdsernes sidste Halvdel; det er langt køligere; det vil bevise de socialistiske Planers Udførlighed og absolute Forkerthed; det tilbagekalder saaledes tildels direkte de tidligere nærede Forhaabninger; det stiller sig atter paa den sociale Reforms praktiske Standpunkt. Schäfte siger her: »den rent offentlig-retlige (ø: den socialistiske) Løsning af det sociale Spørgsmaal er fuldstændig ubrugbar, ikke mindre den rent privatretlige (ø: manchesterlige). Den almindelige og rene Kollektivproduktion med Udbyttefordeling

efter de forskellige Bidrag til Socialarbejdet, kan der aldrig være Tale om ... Den positive Socialreform staar langt over Socialismen, baade hvad angaar de Resultater, der kan opnaas, og med Hensyn til Midlernes Simpelhed.« Om Forfatteren med dette lille Skrift atter vilde gøre sig mulig som Kandidat til en høj Stilling i Østrig, eller ikke, formindsker — efter Schmollers Mening — ikke Skriftets Værd. Det er latterligt, tilføjer Schmoller, derfor at ville dadle Schäffle for Karakterløshed, og det er drengagtigt at ville dadle ham, fordi han nu holder paa Socialreformen, skønt han tidligere, under Indtrykket af personligt bitre Erfaringer, havde stemplet den blotte sociale Reform som udsigtsløs og den sociale Revolution som mulig. Kun dette beviser det i 1885 fuldbyrdede Tilbagetog til Standpunktet i 1870: Schäffle er hverken en Statsmand med ganske faste, i det praktiske Liv vundne Idealer, ej heller en filosofisk Tænkner, der uden at bekymre sig om Døgnpolitikens Omskiftelser vandrer sine Veje. Han viser os den højeste Form af en statsvidenskabelig Publicistik og Journalistik, som arbejder under de øjeblikkelige Overbevisningers Tryk og som arbejder for dem: udrustet med en universal filosofisk Dannelse, med en usædvanlig spekulativ Tænkraft, med den stærkt, ærgerrige Vilje i det mindste litterært at gribe fat om Historiens fremadrullende Hjul, staar Schäffle paa Post i den offentlige Diskussion og søger under Døgnbegivenhedernes Forløb at holde theoretisk Afregning, udkaste Programmer for Døgnpolitiken, Programmer, der, skønt staaende paa spekulativ theoretisk Grund, dog altid forstaar at afpasse sig efter Forholdene og de øjeblikkelige Stemninger. I sine Grundanskuelser er han stedse den samme, men de er af idealistisk-theoretisk, ikke af praktisk Natur; ved Siden deraf har han betydelige praktiske Kundskaber, og hans Følelse af, hvad den øjeblikkelige offentlige Mening tillader, er fin. Han udarbejder Programmer, der optager alle Enkeltheder, — men dog i Reglen ikke er praktisk udførlige: de er udtænkte ved Studerebordet af Journalisten, men ikke modnede under

Statsmandens lange, praktiske Embedsarbejde, ejheller under en taalmodig Granskers rolige Liv. Og altid er hans Pen parat: Schöffles »gesammelte Aufsätze« (1885—86) kan overbevise enhver Læser om, hvor højt Schäfte staar som Artikelskriver.

Efter denne almindelige Karakteristik af Schäfte følger en speciel Betragtning af hans »Bau und Leben«, dels en Indholdsoversigt, dels nogle kritiske Bemærkninger. Pladsen tillader os ikke at komme ind herpaa, men af det ovenanførte vil Læseren ogsaa kunne danne sig en Forestilling om Schmollers Behandlingsmaade. Faktisk retter Schmöller det mest voldsomme Angreb med den berømte »forhenværende k. k. østrigske Handelsminister«, — man tænke sig: at reducere den store Mand til en dygtig Journalist! Men Angrebet fremfores med de sirligste Vendinger, i den mildeste Form. Det har, synes det, ikke været Schmöller behageligt at tage fat paa en Mand som Schäfte, og han har anset det raadeligst i den ene af Vægtskaalene at lægge Masser af det sødeste Sukkergodt. Saa maa Læserne selv tilsidst se at finde ud af, til hvilken Side Vægttungen peger.

Henry George behandles af Schmöller selvfølgelig mere *sans façon*, men dog med forholdsvis betydelig Agtelse. Schmöller nærrede en stor Mistillid til den fra forskellige Sider saa overdrevent lovpriste Bog »Progress and Poverty«; men jo mere han læste i den, desto mere fik han tilovers for dens Forfatter: han følte, at han her havde en virkelig betydelig Personlighed for sig.

Henry George gaar ud fra det Spørgsmaal, hvorledes det kan være, at Nød og Fattigdom altid indfinder sig sammen med tiltagende Rigdom, stigende Kapitaldannelse, voxende Befolkning, — hvorledes det kan være, at vi ikke finder nogen stor By med Paladser, glimrende Butiker og galonnerede Tjenere uden samtidigt at møde pjaltede Tiggere og forsultne Børn. For at give et rigtigt Svar herpaa prøver han først den herskende, d. v. s. den engelske

ældre Løn- og Befolkningstheori. Han bekæmper den Lære, at Lønnens Højde skulde afhænge af Kapitalen; var dette Tilfældet, saa maatte, siger han, Lønnen være lav i de nykultiverede Stater, hvor der er Kapitalmangel, og høj i de gamle Stater, hvor der er Kapitaloverflod; men Lønnen og Rentefoden bevæger sig sammen: de er høje hist, lave her. Kapitalen er et Middel til at udbetale Lønnen; men naar Arbejdsgiveren betaler den, har Arbejderen i sit Arbejdsprodukt alt skabt en anden Kapital, der nu ombyttes mod Lønnen. Naar Lønnen ikke tages af Kapitalen, men af hvad Arbejdet har produceret, saa er alle Forslag forfejlede, der gaar ud fra, at Kapitalen maa forøges eller Arbejdertallet formindskes for at forhøje Lønnen. Med Tilvæksten i Arbejdertallet stiger ogsaa (ja progressivt!) Arbejdernes Præstationsevne, Udbyttet af deres Arbejde. Hvis man lod Arbejderne beholde det fulde Udbytte af deres Arbejde, saa maatte Lønnen ogsaa være desto højere, jo flere Arbejdere der var.

Den Malthus'ske Lære forkaster George. Befolkningen tager slet ikke saaledes til, som Malthus paastod. Mange Landes Befolkning er tagen af; stadigt ser man Familjer uddø. Kina, Indien og Irland, som man i Almindelighed henregner til de overbefolkede Lande, er ikke de tættest befolkede; men de er slet regerede, behæftede med uretfærdige Institutioner. De Forenede Staters Exempel viser ogsaa, at Næringsmidlernes Mængde voxer med Befolkningen. Den højere Kultur viser sig deri, at den ikke blot forøger Existensernes Tal, men forbedrer deres Egenskaber, udvikler større Evner og ædlere Tilværelsesformer. Et for stort Tal af Fødsler findes kun paa de laveste Kulturtrin, under dyriske Existensbetingelser.

Skyldes Nøden altsaa ikke nogen Kapitalmangel eller Menneskeoverflod, saa maa den skyldes den Maade, hvorpaa de producerede Goder fordeles. De fordeles mellem Jordrenten, Kapitalrenten og Arbejdslønnen. Jordrenten stiger, efterhaanden som slettere eller mindre godt beliggende Jorder inddrages under Dyrkning; der bliver da levnet

mindre til Kapitalrenten og Arbejdslønnen: hvor Jordrenten er høj, bliver Kapitalisternes og Arbejdernes Andel følgelig lille, og omvendt. Kapitalrenten er et Analogon til Arbejdslønnen; Arbejdernes og Kapitalisternes Klasse gaar umærkeligt over i hinanden; hvor Kapitalen faar en relativt højere Rente, omsættes Arbejde til Kapital, og omvendt.

Arbejdslønnens Minimum bestemmes af Grænserne for Jordens Opdyrkning; Arbejderen vil overalt faa saa høj Løn, som han kan fortjene ved at drive den bedste, endnu ueftagne, værdiløse Jord; det vil aldrig være mindre, snarest mere end den Løn, ved hvilken Arbejderen sædvansmæssigt forplanter sig. Alt Merudbytte sluges af Jordrenten. Jordrenten stiger paa Lønnens og Rentens Bekostning; den avler Pauperismen.

Denne Kendsgerning lader sig ikke ændre ved nogen Befolkningstilvæxt, ved noget Fremskridt i Industri, Videnskabelig, Politik, Moral. Hvor meget end de produktive Kræfter gaar fremad, saa stræber dog den Andel i Produktionsudbyttet, der tilfalder Arbejderstanden, bestandig henimod et Minimum, eftersom Jordrenten endnu mere end Produktionskraften har Tendens til at stige. Intet af de sædvanligvis herimod anbefalede Hjælpe midler nytter. De Forenede Staters Exempel viser, at de republikanske Statsformer ikke formaar noget imod dette Onde: den gamle Verdens monarkiske og aristokratiske Statsindretninger er altsaa ikke Skyld i Massernes Nød. Al Sparsommelighed i Statshusholdning vilde kun aldeles forbigaaende nytte Arbejderne noget. En bedre Folkeoplysning, en større Sparsommelighed osv. kan forøge det samlede Produkt, men hjælper ikke noget paa dets Fordeling. Koalitioner nytter kun enkelte Grupper af Arbejdere, ikke den samlede Arbejderstand, og er desuden af den Grund et Fejlgreb, fordi den store socialpolitiske Kamp ikke staar mellem Arbejde og Kapital, men mellem disse to paa den ene Side og Grundbesiddelsen paa den anden Side. Associationerne kan forhøje Arbejdernes Flid, men ikke ødelægge Grundbesiddelsens Monopol. At Regeringen blander sig i de økonomiske

Forhold, duer ikke: det fører bare til Ansættelse af mange og bestikkelige Embedsmænd.

Det eneste, der forslaar, er at gøre Jorden til Fælleseje.

Den private Jordbesiddelse er uretfærdig. Private kan kun med Rette forlange Eneraadighed over, hvad der er skabt ved menneskelig Anstrengelse. Privatjordejendommen giver Ejeren Magten over de fra Jordejendommen udelukkede Mennesker. De hidtidige Ejere har intet Krav paa Skadeløsholdelse; thi Jorden var oprindelig Fælleseje, og det maa den blive igen.

Man har forsvaret den private Jordejendomsret ved at sige, at kun den faar Folk til at opdyrke Jorden; — men det er ikke Ejendomsretten, men Arbejdets Sikkerhed, der har forvandlet det flamske Sand til frugtbare Marker. Enhver maa kunne stole paa, at Frugten af hans Flid ogsaa tilfalder ham. Men det opnaas ikke derved, at Staten, saaledes som H. Spencer foreslaar, inddrager al Jord mod Erstatning og derefter bortforpagter den til de Højestbydende, — men derved, at man ved Hjælp af en Skat inddrager Jordrenten, og forøvrigt overlader enhver sin Besiddelse til fri Disposition. Saa kan man afskaffe alle andre Skatter; saa vil ikke Produktionen for hvert Skridt, den gør, blive hindret. Jordrenteskatten er let og billig at opkræve, i alle Henseender den bedste Skat, og dens vidunderligt velsignelsesrige Virkninger udmales af George med de herligste Farver.

Saaledes refererer Schmoller George uden at afbryde ham med kritiske Randgloser. Det lykkes Schmoller at give Læserne en Forestilling om Georges Verdensanskuelse i store Træk, — men den amerikanske Forfatters ejendommelige Stil og hans mange slaaende Enkeltbemærkninger kommer naturligvis ikke frem under et saadant Referat.

De kritiske Bemærkninger følger bagefter. Schmoller henleder først Opmærksomheden paa, at George ud af speielt amerikanske Forhold har villet drage almindelige

Slutninger. Mange af Georges Bemærkninger passer godt paa Amerika, men slet ikke paa Evropa, som George kun har det allermest overfladiske Kendskab til. Hans Forslag om den fysiokratiske »impôt unique« betegnes som barnagtigt. I Hovedsagen har George, naar alt kommer til alt, vandret i den gamle Nationaløkonomis udslidte Sko. Han har nok opdaget, at de har slemme Huller (f. Ex. den gamle Lønningsfonds-Theori); men hans Forsøg paa at reparere Hullerne er ikke altid vellykkede, og de gamle Sko bliver ikke ny, selv om der sys ny Lapper paa dem. Ja undertiden ødelægger ham dem helt ved sine Lapper: han henter grovt Læder fra Amerikas Urskove, og tror, at det kan gaa an dermed at lappe fine Sko, der er bestemte for europæiske Dagligstuers bløde Tæpper . . . Alligevel: Henry George er en stor Tænkter; hans Bog er for en *selfmade man*, der har arbejdet sig i Vejret fra Bogtrykkersvend til at blive en agtet Journalist, »eine glänzende Leistung«.

Om Th. Hertzka bemærker Schmoller bl. a.:

Ligesom der i Himlen er mere Glæde over en Synder, der omvender sig, end over ti Retfærdige, saaledes maa man i den socialistiske Lejr udbryde i Jubelraab, naar en af Manchestervæsenets Ypperstepræster, den mangeaarige Redaktør af store wienske liberale Blade, en af de mest skarpsindige blandt Ricardos skarpsindige Epigoner, hvis udelukkende Interesse plejer at helliges Pengemarkedet, gør Bod i Sæk og Aske og sværger paa, at Driftsherrerne og Jordejerne er Arbejdernes Udbytttere. Hans hidtidige Venner dækker deres Hoveder til, og tier ham ihjel. Den videnskabelige Kritik maa i det mindste anerkende det Mod, der ligger i Bekendelsen; den har den yderligere Pligt: at prøve de Argumenter, med hvilke Forfatteren motiverer sin Overgang; det vil være den af Interesse at undersøge de ejendommelige Forbindelser, som den orthodoxe, økonomiske Liberalisme, der endnu lever i Forfatteren, indgaar med Socialismen; den maa søge at komme til

Klarhed over det psykologiske Problem, hvilken Art af Begavelse og Aandsretning der forklarer Overgangen.

Med disse Ord indleder Schmoller sit Referat af Hertzkas Bog: »Die Gesetze der socialen Entwicklung«. Dette Referat kan — under Henvisning til den udførlige Omtale, Hertzkas Bog fandt i Nationaløkonomisk Tidsskrift, 1887 — her forbigaaes. Derimod kan det være af Interesse at se, hvorledes Schmoller bedømmer Hertzka.

Hvad har vi for os i den nævnte Bog? spørger Schmoller. Og han svarer: En Frihandels-Socialisme, en tysk Henry George! Til det Resultat, hvortil de store amerikanske Misbrug med Spekulation med Land førte Vandringsmanden i Urskoven og paa Stepperne, — til det samme Resultat har Lecture, Beundring af de store Byers Teknik og abstrakt Regnetalent bragt den østrigske Publicist i Studereværelset. Ubevidst har begge Skribenter optaget uendeligt meget i sig af den Atmosfære, de indaandede. Den amerikanske Liberalisme og den østrigske skinner bestandigt igennem.

Men Hertzka er ikke blot østrigsk Liberal; han er endnu langt mere end George et Produkt af den ældre klassiske Nationaløkonomi. Ifølge Race, Aandsanlæg og Tænkemaade er Hertzka en umiddelbar Elev af Ricardo. Ligesom Lassalle og Marx kan Hertzka direkte føres tilbage til Ricardo. Han er en Mester i abstrakt Tænkning, i at drage matematisk-logiske Slutninger. Deriligger Forklaringen af hans Omslag fra Pengemarkedets Frihandelsdogmatik til Socialismen. Skridtet fra Ricardo til Marx er ikke saa særdeles stort. Ricardo og Marx mangler, ligesom Hertzka, Følelsen af, at store, dristige logiske Tankespring trænger til at kontrolleres ved konkret Iagttagelse af alle psykiske og materielle Mellemlid. Saaledes anlagte Aander mangler den historiske Sans; med faa, dristige Abstraktioner omfatter de Milliarder af Enkeltilfælde, Tidsrum af Aarhundreder, uden at føle Trang til nogen Undersøgelse af Enkelthederne. De tager Syvmilestøvler paa, springer fra Pyrenæerne til Alperne og derfra til Ural, og tror, at de — fordi de har

lært nogle høje Bjergtoppe at kende — kender alle Veje og Stier i Evropa. Hertzka har lært nogle enkelte krasse Tilfælde at kende, — og har ud af denne sin Kundskab draget sin socialistiske Konklusion. En sandhedselskende Ricardianer, der er blottet for dybere historiske Kundskaber, maa ende som Socialist. Kun foran Kapitalen og Kapitalrenten bliver Hertzka ubevidst staaende; thi han er ligesom Ricardo voxet op i den mobile Kapitals Luft, medens han kun kender Industri og Agerbrug fra det fjerne.

En Videnskabsmand som Schmoller maa nødvendigvis protestere imod en saadan Methode, ligesom han ogsaa maa nedlægge Indsigelse imod mange af Enkelthederne i Hertzkas Bog; — men han indrømmer, at han har læst denne med stor Spænding og den største Interesse, og at han maa føle Agtelse for den aandelige Elasticitet og Friskhed, Hertzka har udvist ved i sin mere fremskredne Alder pludselig at springe fra sine Pengemarkeds Betragtninger over i Socialismen. Hertzkas Bog er i Virkeligheden en ikke blot skarpsindig, men ogsaa ædel Tænkens selvstændige Værk, trods al Tilslutning til ældre Forfattere. Ogsaa har Hertzka Ret i: for det første, at der ikke kan gives nogen højere Form af det sociale Liv, som ikke holder fast ved den individuelle personlige Friheds Princip, — for det andet: at der maa være mere retfærdige og bedre Former for det sociale Liv end Nutidens; en Omformning saavel af den positive Ret som af de nationaløkonomiske Former maa finde Sted. Kristi Lære har, som Hertzka viser, en social Karakter; — Hertzka har Ret i, at Menneskehedens store religiøse Fremskridt er Forløbere for sociale Forbedringer, og at de Idealer, der med Kristi Lære kom ind i Verden, endnu ikke har naat deres egenlige Maal.

Men Hertzkas Udmalinger af den socialistiske Fremtid tør dog aldrig udgives for mere end en Drøm; man maa ikke tro, at logisk Skarpsindighed er alt, hvad man behøver for at profetere om Fremtiden. »Men maaske er Dr. Hertzka enig med os i, at hans Fremtidsforestillinger kun er en af de mange mulige Drømme om det 20. Aarhundredes national-

økonomiske Liv. Maaske vilde han kun i Almindelighed aflægge en social Trosbekendelse, bekende sig som en af Medkæmperne for Forbedringen af de lavere Klassers Kaar. I saa Fald rækker vi ham med Glæde Haanden og takker ham for hans Bog, som maaske ved sin Skarphed og ved sin Forfatters Paulusnatur kan skaffe den sociale Reforms gode Sag adskillige ny Venner.« —

Saaledes har Schmoller i den foreliggende Bog søgt at »forstaa og forklare psykologisk« de forskellige national-økonomiske Forfattere, han har taget under Behandling, — at fremhæve det Gode og for Videnskabens Udvikling Fremmende hos dem, uden derfor at skjule det, der efter hans Opfattelse bør modsiges.

A. P.-St.
